

МІСТИЧНІ МОТИВИ В КИТАЙСЬКІЙ СЕРЕДНЬОВІЧНІЙ ПРОЗІ

Ярослав Щербаков

ORCID iD: 0000-0001-9396-8464

Київський університет імені Бориса Грінченка,

вул. Тимошенка, 13-Б, м. Київ, Україна, 04212

Y.Shcherbakov@kubg.edu.ua

У статті розглянуто зміни, що відбулися в китайському етнокультурному середовищі на межі 2–3 ст. н.е. Проаналізовано літературно-історичні причини виникнення коротких містичних оповідань у середньовічній китайській прозі, охарактеризовано їх найрозповсюдженіші моделі та хронотоп, виявлено особливості сприйняття містичного та надприродного, що дозволить у подальших дослідженнях детально розкрити різні аспекти китайської містичної літератури та середньовічної прози.

Ключові слова: *«Записки про пошук духів»; Китай; містичні мотиви; середні віки; буддизм; конфуціанство; Гань Бао.*

Аналіз розвитку літератури у світовому контексті виявляє у творчості різних народів подібні риси, обумовлені не лише атмосферою епохи, яку автор відчуває на рівні підсвідомості, а й спільністю глобальних процесів, що впливають на розвиток цивілізації цілого континенту та усього світу.

Доба раннього середньовіччя (III–VII ст.) фактично почалася з грандіозних подій – «великого переселення народів» та руйнації «світових імперій». Останній фактор став визначальним для свідомості їх населення (йдеться насамперед про Китай за династії Хань (汉, 206 р. до н.е. – 220 р.) та Римську державу (27 р. до н.е. – 476 р.), знівелювавши засадниче для структури та ідеології масштабних імперських утворень прагнення до раціонального та «легального», які вже не задовольняли підневільні народи. Свавільля місцевої влади викликало низку повстань (зокрема повстання «жовтих пов'язок»), що, як і занепад імперського апарату, призвело до глобальних змін китайської держави, етносу, цивілізації. Слід зазначити, що згодом ці кровопролитні трансформації буде відображено в історичному романі XIV ст. Ло Гуаньчжуна «Трицарство» (三国演义) [1, 5, 6].

Повстання «жовтих пов'язок», яке очолили троє братів Чжанів, фактично утворивши секту з елементами містики та шаманізму «пять доу рису» (五斗米道), зруйнувало імперію Хань, хоча і було швидко подолано. Останнього малолітнього імператора доби Хань було зміщено з трону, династія скінчила своє майже чотиристатітне правління, і дух нової доби темного раннього середньовіччя почав керувати Піднебесною імперією [1, 5, 6].

Варто зауважити, що консервативна конфуціанська традиція не лише негативно характеризує саме повстання та невідворотні зміни у свідомості носія культури Піднебесної, яке воно спричинило, а і підносить до рангу святих трьох героїв роману «Трицарство», які допомогли подолати заворушення: Лю

Бея (刘备), Чжан Фей (张飞) та Гуань Юя (关羽). Слід додати, що й саме конфуціанство середньовічного Китаю значно змінилося в порівнянні з античністю: у народній традиції, як і в романі «Трицарство», конфуціанські герої набувають надприродних якостей та рис, не характерних для реалізму давньокитайської літератури. Наприклад, образи Лю Бея та Чжан Фей значно відрізняються від образу учнів Конфуція Йоу-цзи чи Цзюнь-цзи. Герої роману Ло Гуаньчжуна подібні до середньовічного лицарства: сповідуючи традиційні конфуціанські чесноти – обов'язку – *і* (义), мудрості – *чжи* (智), поваги до старших – *сяо* (孝), етичності – *лі* (礼) та відданості – *сін* (信), виявляють їх не в мирному діалозі учнів Конфуція (за зразком його висловів *Луньюй*), а в батальних реаліях періоду Трицарства, долаючи тисячі ворогів. Щодо Гуань Юя, то пізня конфуціанська традиція навіть співвіднесла його з образом іншого великого азійського завойовника – царя Гесера (героя найвідомішого епосу північних народів, тибетців-кянів, монгольських та тунгусо-маньчжурських народів, дія якого відбувається на території сучасної провінції КНР Сичуань). Згодом Гуань Юй став святим воїном – своєрідним «грізним янголом» конфуціанської традиції. Вона (як і даосизм та відтворені ієрогліфічною писемністю й адаптовані до китайських філософсько-релігійних реалій основи буддизму) набула характеру власне містичних, навіть емпіричних і певною мірою шаманських вчень. Це засвідчило зміну раціональної ідеології античності містико-емпіричним пошуком раннього середньовіччя, що не могло не вплинути на інтертекст китайської літератури.

Проте зазначений процес не можна розглядати як прояв деградації китайської античної думки. Адже повернутися до первісного ладу та вірувань населення великих імперій вже не могло: досягнутий рівень цивілізації та науки сформував класичну та популярну культуру свого часу, що впливала навіть на неосвічені верстви суспільства. Раннє середньовіччя, як «європейське», так і «китайське», спиралося на класичну античну спадщину, але тлумачило її по-іншому – з погляду нарації, просякнутої очікуванням містичного, незвичайного, чудесного.

До теми «чудесного» у китайській літературі неодноразово зверталися такі відомі дослідники як академік В. М. Алексеев («Предисловие к монахам-волшебникам», «К истории демократизации старинной китайской литературе (О новеллах Ляо Чжяя)», «Греческий логос и китайское Дао»), В. В. Малявін («Книга прозрений», «Китайская цивилизация»), Л. Н. Меньшиков (передмова до перекладу «Гань Бао. Записки о поисках духов»), А. Уотс (*The Spirit of Zen: A Way of Life, Work and Art in the Far East*), Я. де Гроот («Демонология древнего Китая»), А. Масперо («Религии Китая»), Є. О. Торчинов («Религии Китая», «Даосские практики. Путь золота и киновари в исследованиях и переводах Е. А. Торчинова»). Список можна продовжити десятками імен науковців та дослідників Сходу. Мета ж цієї наукової розвідки – з'ясувати ключові віхи розвитку китайської середньовічної прози та виділити головні риси становлення саме містичних мотивів, розглядаючи категорію містичного з

позицій сучасного літературознавства, що недостатньо висвітлено вітчизняною синологією.

Містичні мотиви характерні для китайської літератури з початків її генезису. Ще у строфах «Книги пісень» – *Шицзін* (诗经) – відображено паралельне буття та активну взаємодію містичного, потойбічного (світу духів, «над-» чи радше «позаприродного») і реального, земного (світу людей). Такими є твори «Відвідування храму», «Гімн батьку, що помер», «Гімн верховному володарю Неба». Царі давнього Китаю (зокрема, У-ван, Вень-ван), як і видатні давні правителі інших азійських народів, зображені в безпосередньому спілкуванні з Небом, всевишнім Небесним Імператором та царями-предками, засновниками древніх династій *Ся* (夏) та *Шан* (商). У цій збірці світ небесний є ідеалізованим відображення світу земного. Отже, ще у «Книзі пісень» закладено характерну для китайської середньовічної літератури в цілому та для містичного оповідання і драми зокрема дипластію хронотопу. Пласт абсолютного буття, зазвичай представлений Небесами чи фантастичними небесними світами, протиставлений та водночас доповнює пласт буденного земного буття [7, 8].

Зміщення фокусу дослідження з буремної доби III ст. на найбільш характерні зразки вираження містичного буття та часопростору в давньокитайських прозових творах дозволить прослідкувати витoki середньовічної містичної прози. Тож доцільно звернутися до найбільш помітних пам'яток давньокитайської літератури. Окремої уваги в контексті цієї розвідки заслуговує «Книга гір та морів» *Шаньхайцзін*. Вона відтворює міфічну псевдогеографію реальності, в якій співіснують дивовижні фантастичні істоти та навколишній світ. При цьому спосіб нарації вимагає не лише абсолютної реалістичності, але й енциклопедичності, що до певної міри нагадує географію гомерівських поем «Іліади» та «Одіссеї». Хронотоп «Книги гір та морів» є одним з визначальних у дослідженні давньокитайської міфології. Проте на жаль не можливо визначити ступінь «реалістичності», «енциклопедичності» цієї міфологічної географії у рецепції давньокитайського читача: сприймалася вона цілком як «наукова» розвідка, чи, зокрема, як відомості непевного характеру з великою часткою вигаданого.

Варто зазначити, що містичні мотиви проглядають і в творчості першого поета китайської давнини Цюй Юаня (屈原). Мотив шаманської мандрівки наявний у його поемі «Лі Сао» («Глибока печаль», 离骚) та в «Дев'яти елегіях» (九歌). Душа митця мандрує крізь низку світів, що постали в його уяві з міфології давньокитайського царства Чу (楚国). Під час шаманських подорожей Цюй Юань зустрічає велику кількість фантастичних духовних істот, які символічно відображають різні періоди його життя, психологічні та психофізичні стани. Серед них варто виділити образи богині Сі Хе, бога вітру, безсмертних на схилах горах Куньлунь. Мандрівка поета триває все життя. Значну роль в символічно-образному ряді поеми відіграє природа. На початку її картини видаються свіжими, весняними, але впродовж життєвого та духовного

шляху автора набувають все більш і більш осіннього, а згодом і спустошеного, зимового вигляду. Слід зазначити, що Цюй Юань сам жив за доби постійних війн та «феодальної роздробленості» Китаю. Тоді, як і в середньовічний період, містичне, надприродне вийшло на перший план. Існує кілька причин цього явища: потреба внутрішнього пошуку вищого, духовного існування, не навколишнього буття, розчарування у тогочасному соціальному житті та соціальних структурах [8, с. 312–352].

Логічним продовженням містичного пошуку китайської літератури в межах нової, ранньосередньовічної парадигми є збірки даоських та буддійських коротких оповідань, зокрема «Записки про пошук духів» (搜神记) Гань Бао (干宝). Метою збірки є довести середньовічному читачеві або слухачеві існування містичного [2].

Раптове, чудесне вирішення проблеми, яка заводила головного героя у безвихідь, – ось головна ознака кульмінації короткого містичного оповідання. Середньовічний читач або слухач більше очікує чуда, ніж логічного з'ясування питання, тому раптова розв'язка сюжету видається не лише прийнятною, а й бажаною.

Логіка, яка діє в збірках коротких оповідань, є в першу чергу алогічною, незвичною. На думку Л. Н. Меньшикова [2, с. 5–22], «Записки про пошук духів» з погляду жанрової парадигми є продовженням давньокитайської прози, зокрема найдавніших книг конфуціанського канону *Шуцзін* (书经) та літопису *Чуньцю* (春秋). З іншого боку, на думку науковця на генезу короткого оповідання значно вплинула мала даоська філософська проза, зокрема книги *Чжуан цзи* (庄子), *Хань Фейцзи* (韩非子), *Хуайнань цзи* (淮南子), *Ле Цзи* (列子), на завершальному етапі – «Історичні записки» Сима Цяня (司马迁史记). Зрештою у збірках китайських коротких містичних оповідань можна віднайти не лише прямі впливи, а й містифікацію історичних даних.

Характерною для жанру є взаємодія світу живих та мертвих в межах єдиного, реального (чи псевдореалістичного) хронотопу, – прийом китайської літератури, що розвивався ще з часів «Книги пісень». Оповідання водночас претендує і на статус літопису подій, і на статус власне містичної хроніки паралельної, під- чи надсвідомої реальності, яка має органічно вписатися в когнітивну картину світу читача та примусити його повірити в надприродне. Світ духів формують ідеалізовані святі та демонічні істоти китайської народної традиції. Перші стали небожителями завдяки дотриманню конфуціанських чеснот: поваги до старших – *сяо*, етичності – *лі*, обов'язку – *і*, мудрості – *чжи*, вірності – *сін*, а також слідуванню шляху – *дао* та добродійності – *де*. Другі, повністю відкинувши норми та діючи в земному житті аморально, перетворилися у свідомості автора містичних оповідань на мстивих надприродних істот. Окреслений світ духів співіснує зі світом живих людей. Хронотоп кожного оповідання є історичним (або псевдоісторичним), що неначе

примушує повірити у правдивість оповіді, пережити основні сюжетні перипетії разом з головним героєм, зрештою, засвідчити реальність китайської міфології.

Перший розділ «Записок про пошук духів» фактично присвячено даоській магії. Головний персонаж, зазвичай достатньо вагома в суспільстві особа, на початку розповіді збирає гостей, щоб продемонструвати або побачити даоську магію безсмертя. Як приклад, варто розглянути розділ 1.51 [2] та проаналізувати фабулу оповідання. Хуйнанський князь (ван) Ань полюбляв даоську магію. Одного разу він вирішив зібрати гостей та розпитати про секрети безсмертя. Окрім запрошених князем, до воріт дому підійшло вісім старців. (слід підкреслити, що вісімка у китайській культурі – сакральне число, наприклад вісім триграм-*гуа* «Книги змін» – візерунок, що розкриває порядок усього суцього). Слуга, побачивши літніх людей, вирішив не впускати їх до зали, адже вони мали знати даоський секрет спинення старіння. Проте в цю хвилину старці перетворилися на молодих людей з обличчями, як персик (цей фрукт у китайській культурі символізує безсмертя). Тоді Хуйнанський князь склав пісню, яку згодом стали називати Хуйнанською піснею. У ній князь згадує «Небо, що сяє» (тобто Вищій теїстичний початок, про який сказано в розділі «Оди» давньокитайської «Книги пісень»).

Пошук безсмертя, безсмертних дався взнаки, адже цей мотив не надто характерний для літератури давнього Китаю, якщо не розглядати ідеал шаманської мандрівки Цюй Юаня, про яку йшлося вище. Зазначимо, що у Гань Бао йдеться про пошук не лише духовного, але і фізичного безсмертя – ідеал, характерний для раннього, темного китайського середньовіччя. Не можна стверджувати, що Гань Бао відкидає символізм. Проте в оповіданнях символічність метафізики давньокитайської філософської прози відходить на другий план, жанр насамперед є псевдоісторичним. Слід згадати, що автор був професійним літописцем-істориком. Народився в селищі Сінцай, сучасна провінція Хенань (північно-центральный Китай), походив зі збіднілої, але шляхетної родини, що мешкала в районі Шаньїнь, займав посаду придворного літописця північної династії Цзінь [2, с. 5–22]. Згодом Гань Бао уклав низку цінних для історіографії творів: історію династії Цзінь у 20 цзюанях (розділах, томах), велику кількість коментарів до класичної китайської літератури, зокрема до «Книги змін «Чжоу І» (周易), літопису «Чунь цю» («Весни та осені») (春秋), книги Чжоу Лі. Гань Бао можна назвати ерудованим сановником свого часу. Адже значний літературний здобуток, що згодом увійшов до скарбниці людської культури, для темних століть китайської і світової історії є винятком – мало хто з діячів тієї епохи залишив таку спадщину. Отже, Гань Бао міг би стати Сима Цянем, Геродотом своєї доби, але сам її дух спонукав не до пошуку історії реальної – чільне місце посіла тенденція до химерного та містичного.

Збірка оповідань «Записки про пошук духів» в цілому витримана у стилі китайської хроніки, а отже продовжує традицію «Історичних записок» Сима Цяня (навіть сама назва містить категорію *цзі ї* – записки). А оскільки для давньокитайської канонічної історіографії написане Сима Цянем набуває

характеру незаперечної істини, «Записки про пошук духів», створені Гань Бао, мають на меті продовжити закладену першим традицію. Проте замість історіографії реальної Гань Бао намагається створити «історіографію метафізичну», якомога ретельніше «проілюструвавши» її зустрічами людей з надприродними істотами – демонами, духами, привидами. Гіпотетично можна припустити, що Гань Бао зібрав доступні чутки про духів, класифікував їх та створив збірку «Записок...» Тому вона значною мірою доносить дух доби III–IV ст. Доцільно звернути увагу на те, що лише в окремих випадках головні дійові особи більш чи менш дотичні до міфології Давнього Китаю або хоча б династії Хань. Образи ж засновників всесвіту з давньокитайської міфології: Фу Сі та Нью Ва, а також велетня Чи Ю, у збірці відсутні. Більшість надприродних істот, які діють у «Записках...», – це демони, духи, привиди чиновників, тобто персонажі, властиві міфології азійського середньовіччя. Таким чином, і китайська народна міфологія до цього періоду пережила низку важливих трансформацій. Сприйняття дійсності в «Записках про пошук духів» Гань Бао стає насамперед не реалістичним: воно навіть не передбачає реалістичного опису міфічних істот, властивого літературі давнього світу та античності. «Метод оповіді» автора є власне емпіричним, опертим на свідчення відомих йому людей про контакт із «силами незвичайними». Духи, привиди та демони у Гань Бао мають свої схеми життя та існують у власному часопросторі, де логіка дії значно відрізняється від земного буття. Згодом цей прийом співіснування двох часопросторів в одному сюжеті з метою посилити надзвичайний, фантастичний, містичний характер дії знайшов відображення як у прозових творах (наприклад, середньовічна новела танського літератора Лі Фуяня «Гуляка та чарівник»), так і в драмах *изацзюй* доби Юань (зразки XIII ст. «Порятунок Лю Цуй», «Знак терпіння т»). Доповнити ряд можна значною кількістю сучасних творів – як китайської літератури, так і багатьох країн-сусідів, на творчість яких китайське красне письменство мало сильний вплив (наприклад Японії, Кореї, В'єтнаму та країн центральної Азії). Зазвичай прийом двох паралельних часопросторів в азійській літературі використовують для протиставлення незвичайного часопростору, заповненого духовними чи метафізичними істотами хронотопу земному, буденному, побутовому.

Загалом у «Записках про пошук духів» часто згадується шаманство. Можна припустити, що цей мотив пов'язаний із переселенням північних народів на терен центрального Китаю. У багатьох випадках шаман чи шаманка мають зв'язок з культом Неба, адже Небо, а в деяких оповіданнях герой, що його персоніфікує – «Небесний Імператор», на свій розсуд вирішує усі справи. Культ Неба у Гань Бао є абсолютно ідентичним з культом Неба у центральноазійських народів, релігією центральноазійського тенгріанства, а також вченням Конфуція. Але на відміну від мислителя, який не любив говорити про духів, намагаючись поважати, але не розкривати ірраціональну сторону буття, потойбічність та підкреслена ірраціональність у праці Гань Бао відіграють ключову роль. Для Гань Бао «механізм» пояснення чуда зовсім не важливий, головним є засвідчити сам факт існування невірогідного, надприродного, універсального. Сам автор обирає позицію агностика – буття для нього є

апріорі непояснюваним, і цим твір значно відрізняється від давньокитайської філософської прози, яка намагалася логічно чи емпірично пояснити суть буття. Така риса зовсім не притаманна «Запискам...» Форма історичної (чи псевдоісторичної) хроніки, використана Гань Бао, щоб розкрити світ чудесного, у середньовічній Піднебесній також має на меті показати читачеві, що відомості, подані в «Записках про пошук духів», слід сприймати на віру – саме так, як їх зафіксував автор, не вдаючись до роздумів [2].

У збірці представлено значну кількість оповідань, що демонструють контакт людини та навколишнього надприродного буття. Таємничість існування – ось один з ключових мотивів хронотопу «Записок...» Якщо даоська та буддійська філософія стверджує, що буття набуває ілюзорного характеру сприйняття людини, то в «Записках про пошук духів» Гань Бао далі розвиває цей постулат: буденне життя примарне, а за ним знаходиться реальний світ, наповнений духовними істотами різного статусу. У більшості випадків автор наділяє їх абсолютно антропоморфними рисами.

Така алогічна сюжетна ланка оповідання вказує на наявність іншої, паралельної, апріорі – невідомої пересічному читачеві логіки, що виходить за межі досяжного для розуму й не вимагає пояснення. Цей літературний прийом, за задумом письменника, повинен шокувати реципієнта, примусити задуматися над можливим існуванням окремої, вищої, надприродної, неосяжної звичайним мисленням логіки події. Варто зазначити, що ця атмосфера невідомості, містичної непевності загалом відповідає духу доби темних століть китайської та світової цивілізації.

У деяких оповіданнях наявна певна «реципрокність» стосунків головного героя зі світом духів. У такому разі доречно говорити і про вплив буддійського вчення на фабулу оповідання, адже ідеться про суто кармічні мотиви, характерні для китайської прози пізнього середньовіччя та романів (наприклад, «Сон у червоному теремі», «Подорож на захід»). Принцип «відплати» за гріхи формується вже в китайській прозі III ст. Але у Гань Бао він ще не є власне буддійським (що властиво китайській середньовічній прозі). Насамперед ідеться про відповідальність індивідуума перед вищим початком – Небом, Небесним Імператором, а інколи – і духами, що виконують роль посередників між світом живих та світом небесним. Світ духів у Гань Бао є апріорі непізнаваним – людина лише відповідає перед вищими силами, але вони можуть бути як «добрими», «чесними», так і ні, інколи – «тероризувати» головного героя оповідання, вимагаючи або справедливості, або перепоховання, або навіть поклоніння. При цьому таємничі сили в Гань Бао майже завжди досягають успіху. Вони можуть як благословити людину, так і покарати її, також втрутитися в перебіг справ, змінюючи долі. Духи у «Записках...» мають дві основні іпостасі: або неформленої, стихійної, винятково містичної таємничої сили, що порушує спокійне життя, або антропоморфних істот, наділених усіма рисами та вадами людського характеру. Середньовічний наратор мав на меті донести до реципієнта водночас атмосферу таємничості, надприродності, дивовижності оповіді та сюжет оповідання, функцію персонажів якого інколи виконують надприродні істоти.

«Записки про пошук духів» Гань Бао є насамперед пам'яткою даоської думки. Проте згодом, у III–IV ст., буддійське вчення махаяна набирає все більшої популярності, що призводить і до виникнення збірок коротких буддійських оповідань. Зокрема йдеться про «Справжні події» Лю Іціна, «Вісті з потойбіччя» Ван Яня, «Пам'ятні події» Хоу Бо [3, с. 404–509].

Буддійське оповідання зверталось насамперед до пересічного читача, адже його сюжет пронизаний вірою в чудо та дивовижний порятунок героя. У цьому жанрі знайшли місце всі основні постулати буддійського вчення: карма, навернення головного героя до буддійського світогляду, переродження в підземній в'язниці, буддійському пеклі чи на райських Західних Небесах Будди Амітабхи, «відплата» за гріхи. Хронотоп китайського містичного буддійського оповідання позначений впливом буддійського вчення. Наприклад, у ключовому тексті буддизму «Чистої землі» «Амітабха сутрі» Будда Діпанкара склав обітницю взяти в Західний Рай кожного, хто до нього звертається. Рай зображено в ідеальній країні, чистій землі буддизму, в оточенні гір та річок, садів та палаців, де немає страждань, а лише радощі. З буддизмом школи «Чистої землі» безпосередньо пов'язане вчення *да юань мань* про абсолютну реальність, що в буддійській міфології, а точніше функціональній ілюстративній псевдоміфології, втілена в образах буддійських раїв, чистих земель Будд та Бодхисатв, а також пекельних світів китайського буддизму.

Ці риси споріднюють середньовічну буддійську оповідь з народною міфологією, вони не мають нічого спільного з «академічним буддизмом» – філософією, трактатами-*шастрами* та історіографією буддійських шкіл і ліній. Оповідки розкривають «буддизм з народу», релігію у сприйнятті усередненого громадянина імперії ранньосередньовічної Піднебесної.

Серед дійових осіб, що часто зустрічаються в буддійському оповіданні, найбільше значення належить Бодхисатві Авалокітешварі (Гуаньїнь). Найчастіше мотиви, пов'язані з Бодхисатвою Гуаньїнь, трапляються серед оповідань, укладених Лю Іціном в V ст. [3, с. 411–422]. В оповідках наявні такі персонажі китайського буддизму як Будди Амітабхи та Будди Майтреї. Буддійське середньовічне оповідання, яке за формозмістом значною мірою наслідує «Записки про пошук духів» Гань Бао, увібрало низку рис короткого містичного оповідання, проте сполучило його з елементами буддійського вчення – вірою в кармічну справедливість, притаманною для махаяни вірою в Будд та Бодхисатв та властивим езотеричному буддизму твердженням про надприродну силу слова – мантри *дхарані*, а також постулатом про можливість покаюванням відвернути наслідки негативної карми. Усе це не характерно для раннього буддизму. Жанрові особливості короткого буддійського оповідання також дуже відрізняються від буддійських сутр китайської античності, зокрема від сухого, дидактичного викладу першого китайського буддійського «Канону з сорока двох розділів», укладеного за зразком висловів Конфуція «*Луньюй*» буддійськими місіонерами Кашьяпою Матангою та Дхарамаратною (I ст.). Буддійське коротке оповідання значно відмінне від «академічного», «філософського» буддизму. Воно швидше наслідує даоську містичну прозу, прикрашаючи її постулатами буддійського вчення. Це наочний доказ і

найкращий приклад даосько-буддійського синкретизму в середньовічній китайській прозі, що доносить міфологію ранньосередньовічного даосизму та буддизму в рецепції авторів оповідань, розкриває буддійське та даоське вчення не лише як філософські системи та навіть підтверджує більш пізній характер їх формування як власне філософських шкіл, спростовує концепції щодо їх атеїстичності.

Інтертекстуальність містичних мотивів літератури раннього китайського середньовіччя має за основу цілий спектр духовних пошуків часу – від еліксиру безсмертя даоса Ге Хуна, буддійських *дхарані* – закладів таємної школи китайського буддизму до образів абсолютно обезформленої, неусобленої, темної, підсвідомої містичної сили та навіть скепсису щодо існування потойбічних сил.

Система образів, світ духів у короткому китайському містичному оповіданні зазвичай є достатньо типовими. Це буддійський ченець-хешан, даоський маг-відлюдник або чарівник, лис, лисиця, конфуціанський чиновник-суддя та студент, літня жінка. Є і персонажі негативні, зокрема мстиві духи-чиновники або полководці, які можуть покарати за неповагу. У цілому доцільно зазначити, що образ містичного негативного у середньовічній китайській прозі є втіленням моторошного, темного, невиявленого, підсвідомого, що обумовлено характером непростого середньовічного буття.

Таким чином, для китайського середньовічного оповідання характерна дипластія хронотопу в межах протиставлення абсолютне/буденне, істинне/хибне, духовне та дивовижне / земне та буденне. Контакт між двома пластами часопростору оповідання зазвичай має моралізаторський характер в межах системи реципрокних відносин земне / духовне. У цьому відображено найсуттєвішу рису китайського середньовіччя – єдність абсолютного та буденного, що розкриває характер китайської культури, збережений до сьогодні.

Подібною є і соціальна утопія персикового джерела, оприявлена в філософській поемі Тао Юаньміна «Персикове джерело». Містичні мотиви, наявні в прозових оповіданнях раннього середньовіччя, притаманні і китайській поезії тих часів, що підтверджує творчість даоських митців Цао Цао, Цао Пі, Цао Чжи, Жуань Цзи, Цзи Кана.

Отже, китайське містичне оповідання мало на меті відволікти читача від проблем повсякденності, вказати на існування вищої реальності та вищих «моральних» і «аморальних» сил, також, як і будь-який текст містичного чи релігійного спрямування, утвердити необхідність дотримання засадничих моральних норм. З цього погляду китайська середньовічна містична проза не є одинокою у світовій літературі. Вона і функціонально, і змістово нагадує європейські містичні оповідання, щоправда за викладом та образним наповненням відрізняється не лише від європейських літератур, а і від інших літературних пошуків світу. У цьому аспекті китайська середньовічна містична проза залишається винятково самотньою.

«Записки про пошук духів» Гань Бао та короткі буддійські містичні оповідання звісно не залишилися єдиними відомими збірками містичних новел

середньовічного Китаю. Як продовження розвитку жанру містичної новели доцільно згадати збірники «Нові записки про пошук духів», авторство яких приписане Тао Юаньміну та велику кількість збірників коротких містичних оповідань, які, наслідуючи Гань Бао, уклали впродовж усієї історії розвитку китайської короткої прози. Зокрема йдеться про «Нові оповідання біля світильника, що палає» Лю Іціна, «Продовження оповідань біля світильника, що палає» Цюй Ю, новели доби Тан Шень Цзици, Лі Фуянця та багато інших, перелік яких крізь віки поповнюється і до сьогодні.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бадан А. Н. История Китая / А. Н. Бадан, В. В. Адамчик, М. В. Адамчик. – Минск : Харвест, 2004. – 736 с.
2. Гань Бао. Записки о поисках духов / Гань Бао ; пер. с древнекит. Л. Н. Меньшикова. – СПб.: Азбука-Классика, 2000. – 378 с.
3. Религии Китая : хрестоматия / ред.-сост. Е. А. Торчинов. – СПб. : Евразия, 2001. – 511 с.
4. История китайской философии / общая ред. и послесловие М. Л. Титаренко ; пер. с китайского В. С. Таскина. – М. : Прогресс, 1989. – 552 с.
5. История Китая с древнейших времен и до наших дней / отв. ред. Л. В. Симоновская, М. Ф. Юрьев. – М. : Наука, ГРВЛ, 1974. – 537 с.
6. Каменарович И. Классический Китай / И. Каменарович ; пер. с фр. И. М. Забилоцкий. – М. : Вече, 2006. – 416 с.
7. Китайская мифология / под ред. К. Королева. – М. : Эксмо, 2007. – 416 с.
8. Кравцова М. Е. Поэзия древнего Китая / М. Е. Кравцова. – СПб. : Петербургское Востоковедение, 1994. – 544 с.
9. Спешнев А. Китайская простонародная литература: Песенно-повествовательные жанры / А. Спешнев. – М. : Наука, 1986. – 320 с.
10. Сыма Цянь. Исторические записки: (Ши Цзи). Т. 7 / Сыма Цянь. – М. : Восточная литература, 1996. – 462 с.
11. 郑振铎。插图本中国文学史.上./郑振铎 – 北京:当代世界出版社, 2009. – 366 页.
12. 郑振铎.插图本中国文学史.下./郑振铎 – 北京:当代世界出版社, 2009. – 440 页.
13. 京宏, 郭英德. 中国古代文学史/京宏,郭英德 – 北京:北京师范大学, 2008 – 506 页.
14. 袁行霈,罗宗强 , 本卷.中国文学史. 第二卷./袁行霈 , 罗宗强 , 本卷 – 北京:高等教育出版社, 2009. – 428 页.
15. 袁行霈,罗宗强 , 本卷.中国文学史. 第三卷。/袁行霈 , 罗宗强 , 本卷 – 北京:高等教育出版社, 2009. – 346 页.
16. 黄忏华. 中国佛教史./ 黄忏华 – 台北:东方出版社, 2008. – 290 页.

МИСТИЧЕСКИЕ МОТИВЫ В КИТАЙСКОЙ СРЕДНЕВЕКОВОЙ ПРОЗЕ

Ярослав Щербаков

В статье рассмотрены изменения, произошедшие в китайском этнокультурной среде на грани 2–3 в. н.э. Проанализированы литературно-исторические причины возникновения коротких мистических рассказов в средневековой китайской прозе, их наиболее распространенные модели и тип хронотопа, проиллюстрирован характер восприятия мистического и сверхъестественного, что позволит в дальнейших исследованиях подробно раскрыть различные аспекты китайской мистической литературы и средневековой прозы.

Ключевые слова: «Записки о поиске духов»; Китай; мистические мотивы; средние века; буддизм; конфуцианство; Гань Бао.

MYSTICAL MOTIVES IN CHINESE MEDIEVAL NOVEL

Yaroslav Shcherbakov

The purpose of the article is to study Chinese medieval mystical novel's genesis, the main mystic motives in Chinese early medieval short novel, including Taoism and Chinese Buddhism influence. The historical reason's observation of medieval short novel's genesis, including the analysis of intellectual world atmosphere in early dark medieval times is also proposed. This thesis systemized different genres of Chinese medieval mystical short novel, influences from socio-historical process to mystical novel's genesis. The key attention is focused on Gan Bao "Sao Shenji" and Buddhist short novel's genesis and main characteristic.

Using the methods of historical cross-culture studies and historiographic analysis of classical Chinese texts, such as Bao "Sao Shenji", Lu Yiqing, Wang Yan and Hou Bo short medieval Buddhist novel (xiaoshuo) the author explores ep specificity of Chinese medieval prose. Chinese medieval prose is analyzed in the context of world history and in the context of Chinese literature genre paradigm history. It has also analyzed the main characteristic of a short mystical novel chronotope, which, according to the author of the article, usually reflects two mains levels of reality: absolute and relative. The article explores the main religious influences on the short medieval novel, especially the influence of the cult of Heaven, Tengranism, Chinese Buddhism and religious Taoism.

Chinese medieval mystical novel was a new Chinese literature genre, which included detailed portrait characteristics of the main heroes, pseudohistorical motives and structured symbolic chronotope.

It has combined Buddhist, Confucian and Taoist philosophy, high literary style, unpredictable plot and elements of folklore. Short medieval novel had a strong influence on the further development of Chinese literature.

Key words: "Notes on the search for spirits"; China; mystical motives; Middle Ages; Buddhism; Confucianism; Gan Bao.

Стаття надійшла до редакції 3.12.2017

Прийнято до публікації 29.12.2017